

ECONOMIES' HORIZONS
Економічні горизонти

DOI: doi.org/10.31499/2616-5236
Homepage: <http://eh.udpu.edu.ua>

ISSN
2522-9273
(print)
2616-5236
(online)

UDC: 658:339.5

DOI: [10.31499/2616-5236.2\(28\).2024.304729](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(28).2024.304729)

Zoia Grygorova, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management of Enterprises

Olha Sukhorukova, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management of Enterprises

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ
DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL ACTIVITIES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Анотація: В статті досліджено актуальні проблеми розвитку міжнародної діяльності підприємств в сучасних умовах та напрями їх розв'язання. Використані методи групування, систематизації, пояснення та узагальнення; аргументування, порівняльного та структурного аналізу; статистичного та графічного аналізу; абстрактно-логічного аналізу. Обґрунтовано необхідність структурних змін та формування комплексної експортоорієнтованої промислової політики, визначені її принципи та пріоритети; розглянуті основні заходи, що мають бути реалізовані на макроекономічному, регіональному та мікроекономічному рівні.

Abstract: The article delves into the urgent issues surrounding to the development of Ukraine's enterprises' international activities in contemporary conditions. It provides a meticulous examination of the fluctuating landscape of Ukraine's exports and imports, meticulously identifying key trends and primary drivers behind these changes. Special attention is paid to the development of exports of domestic metallurgical and agricultural products, as well as the analysis of service exports and the identification of negative factors affecting the operations of exporting enterprises. Additionally, the article meticulously examines the commodity structure and geographical distribution of imports, offering a comprehensive understanding of the nation's trade dynamics. Drawing from this

exhaustive analysis, it arrives at conclusive insights regarding the imperative need for structural reforms within the domestic economy. Central to the discourse is the imperative need for the formulation of a comprehensive industrial policy, determining its fundamental principles and strategic priorities. The article underscores the urgency of adopting proactive measures conducive to contemporary demands at macroeconomic, regional, and microeconomic levels. It is envisaged that these measures will enhance the resilience and effectiveness of international trade operations amid global changes in the local and global markets, thereby strengthening the country's economic foundations and enhancing its competitiveness on the international stage. The article contains a profound analysis of various aspects shaping the trajectory of enterprises' international interactions. It emphasizes the necessity of forming a comprehensive industrial policy and delineates its principles and priorities aimed at reshaping the economic landscape and stimulating sustainable growth in an era characterized by unprecedented volatility and interconnectedness. The conclusion is drawn that the modernization and development of the internal processing industry should become a key factor in enhancing competitiveness and fostering economic development in Ukraine.

Keywords: *export, import, industrial policy, regional development, investments, logistics, planning, information support, strategy*

Ключові слова: *експорт, імпорт, промислова політика, регіональний розвиток, інвестиції, логістика, планування, інформаційне забезпечення, стратегія*

Постановка проблеми. Війна негативним чином вплинула на міжнародну торгівлю України. Обсяги експорту товарів та послуг зазнали суттєвого скорочення, так як підприємства-виробники постраждали від обстрілів, були частково чи повністю знищені, або опинилися на окупованих територіях. В цей же час були розірвані чи ускладнені логістичні ланцюжки доставки товарів на світовий ринок та забезпечення виробничих потреб необхідними ресурсами. Тим не менш вітчизняні підприємства змогли адаптуватися до викликів сьогодення і продовжують постачати товари на зовнішній ринок. Актуальними завданнями у сфері ЗЕД для них

наразі є утримання позицій на міжнародному ринку, забезпечення економічної ефективності діяльності, своєчасна реакція на зміни на зовнішніх ринках. Проте ефективний розв'язок цих завдань потребує розуміння тенденцій та особливостей міжнародної торгівлі України в сучасних умовах, визначення чинників, що впливають на її ефективність, розробки заходів з протидії негативним явищам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку міжнародного бізнесу та зовнішньоекономічної діяльності розглядаються у працях, таких зарубіжних науковців, як М. Портер, П. Кругман, Ч.Хілл, Д.Вайлд, Д.Деніел, Л.Радебо, у працях

вітчизняних дослідників Андросюк О.К., Дунської А.Р., Гринюк Н., Кухарської Н.О., Мельник Т.М., Шкурупій О.В., Козик В.В. та ін. Здійснення міжнародної діяльності вітчизняної промисловості та її суб'єктів в умовах повномасштабного вторгнення є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців, зокрема, Нагірної М.Я.[1] (дослідження впливу цифровізації на розвиток ЗЕД підприємств), Скрипник С.В., Процевят О.С., Воронової О.В., [2] Мирончук, В.М., Матвеева М.Е., Голомші Н.Є.[3] (проблеми регулювання ЗЕД), Кушнір Ю.Б., Благої М.М.[4] Сігаєвої Т., Місюкевич В., Тимченко А. [5] (проблеми логістики у військовий час) та ін. Проте, розглянуті дослідження сфокусовано зазвичай на окремих напрямках розвитку та реалізації ЗЕД підприємствами. Актуальним залишається питання визначення комплексного інструментарію розвитку міжнародної діяльності підприємств.

Метою статті є визначення особливостей та тенденцій міжнародної торгівлі України, уточнення структури експортно-імпоротної діяльності, виявлення провідних чинників, що визначають її динаміку у період 2022-2023 року, формулювання принципів, пріоритетів та основних заходів

розвитку міжнародної діяльності підприємств на макро та мікрорівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впродовж 2010-2023 рр. імпорт товарів та послуг в Україну переважав над експортом. Найбільші розриви спостерігалися у 2011-2013 рр. та 2017-2019 рр. через загострення внутрішніх макроекономічних проблем. Укладання договору про зону вільної торгівлі з ЄС у 2016 р., згідно якого передбачалося скасування переважної частини митних обмежень на значну кількість українських товарів, не призвело до суттєвого зростання експорту: ЄС залишається захищеним ринком, застосовуючи тарифні квоти, антидемпінгові мита на певні види українських товарів. З початком війни від'ємне сальдо торгового балансу товарами та послуг стрімко зросло. (рис. 1).

У 2022 році експорт та імпорт товарів в Україні зазнав суттєвого скорочення, однак темпи зниження імпорту були менш стрімкими, що пов'язане зі спадом внутрішнього виробництва і, відповідно, необхідністю заміщення вітчизняних товарів імпортними, а також потребою у відновленні завданої війною шкоди. Надходження від експорту товарів у 2022 році скоротилися на 35% у порівнянні з рівнем 2021 року, а імпорт зменшився на 20.4%.

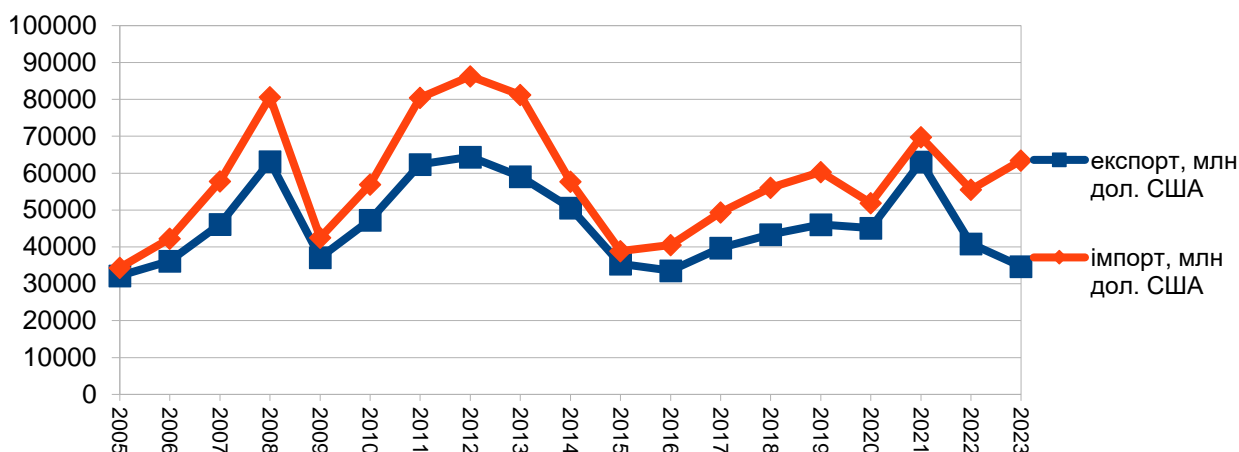

Рис. 1 Динаміка міжнародної торгівлі України у 2005-2023 рр.

Джерело: побудовано авторами за [6]

На відміну від експорту товарів, темпи скорочення експорту послуг були не таким суттєвими - 9.6%, що пояснюється меншою залежністю даної категорії від логістики - більшість послуг можуть бути надані без необхідності їх фізичного переміщення. В той же час імпорт послуг збільшився на 92.1%. Головною причиною такого зростання є витрати українських громадян, які вимушено перебувають за кордоном.

Суттєве зменшення експорту товарів відбулося внаслідок фізичного знищення окремих підприємств-експортерів, окупації

частини території України, де залишилися підприємства, що займалися поставкою товарів на зовнішні ринки, порушення логістичних ланцюжків, блокади кордонів, втрати контрактів з іноземними контрагентами через невпевненість партнерів в надійності українських постачальників, погіршення фінансового стану підприємств та брак необхідних ресурсів, перебоїв в постачанні електроенергії, втрати кваліфікованих кадрів тощо. Отже й товарна структура експорту зазнала суттєвих змін (рис. 2).

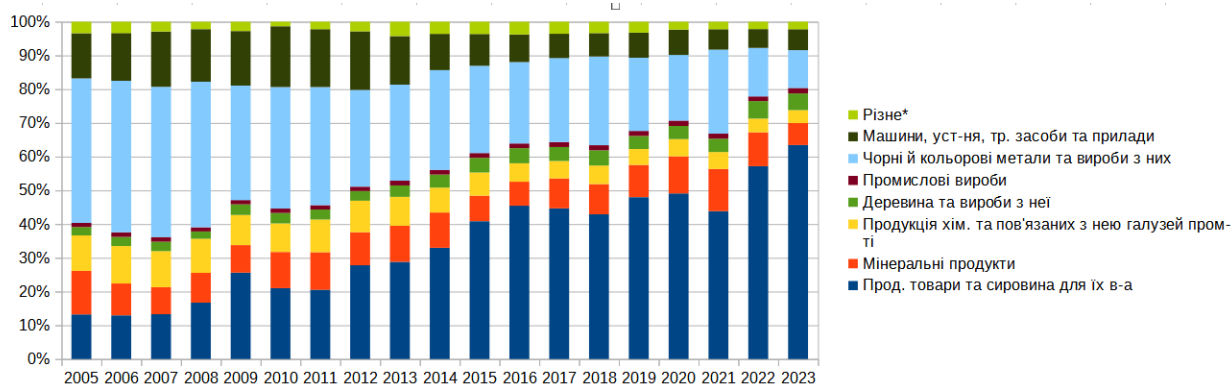

Рис. 2 Товарна структура експорту України 2005-2023 рр.

Джерело: побудовано авторами за [6]

Металургійна та агропромислова продукція залишаються основними складовими експорту України. Так, до 2022 року металургійна галузь забезпечувала до 33% експортних надходжень. З початком війни відбулося скорочення частки експорту продукції галузі, що викликане зменшенням обсягів виробництва через руйнацію або окупацію потужностей. Найбільші підприємства галузі зосереджені у Придніпров'ї (Запоріжжя, Кривий Ріг, Кам'янське, Дніпро, Нікополь), на Донбасі (Донецьк, Макіївка, Єнакієве, Алчевськ), у Приазов'ї (Маріуполь). Частина цих територій окупована, на частині ведуться активні бойові дії, частина знаходиться на невеликій відстані від зони ведення бойових дій.

За даними НІСД Україна втратила близько третини потенціалу металургійної галузі: металургійні комбінати, що знаходилися у м. Маріуполь, - ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь»» і ПрАТ «Маріупольській металургійний комбінат ім. Ілліча», які виробляли понад 40 % металу в Україні знищені [7]. Наслідком цього стало скорочення випуску у 2022 році відносно 2021 року: чавуну на 69.8%, сталі на 70.7%, прокату на 72% [8]. В 2023 році темпи падіння обсягів виробництва уповільнилися і склали: чавуну 6.1%, сталі 0.6%, прокату 100.4% [9]. Потужності діючих підприємств завантажені на 70% довоєнного рівня [10].

Також негативно позначилась на обсязі експорту металургійної продукції блокада морських шляхів. До початку війни частка металургійної галузі у перевалці морських портів України становила 37% [11]. Для постачання своєї продукції на зовнішні ринки виробники змушені використовувати залізничний транспорт і вивозити її через західний кордон, що значно підвищує транспортно-логістичні витрати та терміни поставок і робить продукцію галузі неконкурентоспроможною на міжнародному ринку. З початком роботи Українського морського коридору вдалося розширити можливості для морського експорту металургійної продукції та знизити витрати на її транспортування.

Також металургійні підприємства потерпали від дефіциту сировини, енергоресурсів, нестачі оборотних коштів. Однак, проблеми у падінні обсягів експорту у даному сегменті спричинені не тільки внутрішніми факторами, але і погіршенням кон'юнктури на зовнішніх ринках: через зниження економічної активності попит на світовому ринку на металургійну продукцію скоротився, зменшилися ціни на металопродукцію та сировину для її виготовлення.

В той же час, питома вага продовольчих товарів та сировини для їх виробництва протягом останніх двох років суттєво зросла і

становить 63.44% експорту 2023 року. Таке зростання відбулося на фоні численних проблем, до яких призвела війна. Починаючи з 2022 року агросектор України зазнав значних втрат: знизилась врожайність через скорочення посівних площ на 19.3% (окупація, мінно-вибухові забруднення територій, пошкодження снарядами, оборонними спорудами і військовою технікою, що робить їх непридатними для ведення сільськогосподарських робіт), спрощення процесів виробництва внаслідок підвищення цін на паливо, добрива і засоби захисту рослин; знищена, вкрадена техніка та врожай; пошкоджені та зруйновані зерносховища, системи зрошення; зменшення поголів'я через загибель тварин чи їх вимушений забій через неможливість забезпечити належний догляд у прифронтових районах; зниження площ та знищення багаторічних насаджень; проблеми з водопостачанням через руйнацію Каховського водосховища та ін. Крім цього, впродовж 2022-2023 рр. спостерігалися значні проблеми з логістикою; запроваджувалися обмеження на продаж та транзит українського продовольства; триває блокада кордону з Польщею.

Незважаючи на численні проблеми та завдяки створенню "зернових коридорів" у Чорному морі, використанню портів Румунії, Польщі, Балтії та Хорватії, активного залучення автомобільного і залізничного транспорту Україні

вдалося в 2023 році експортувати 67,5 млн т (на 15% більше, ніж у 2022 році) агропромислової продукції [12]. Однак у грошовому вираженні виручка від аграрного експорту скоротилась на 6% проти рівня 2022 року, що пояснюється падінням світових цін практично на всі види продовольства.

Зазначимо, що у 2021-2023 році зросли обсяги експорту послуг: якщо у 2021 році експортовано послуг на суму 12785 млн. дол., то у 2022 році обсяги зросли до 16618 млн.дол., у 2023 році - склали 16415 млн. дол. Суттєвим чинником зростання став ріст експорту телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг, частка яких у 2023 році становила 41,9%, а також ріст ділових послуг до 2973 млн.дол. у 2023 році [13]. Українська ІТ-індустрія демонструє значне зростання протягом останнього десятиліття, вона має значний потенціал у сфері нових технологій завдяки науковим ресурсам, швидкому Інтернету та людському капіталу, що забезпечує збільшення доходів від експорту.

Водночас спостерігається скорочення обсягу транспортних послуг з 4657 млн.дол. у 2021 році до 3721 млн.дол. у 2023 році [13], наприкінці 2024 році завершується дія угоди про транзит російського газу, що відповідно вплине на показники експорту. Також відзначимо вагомість експорту послуг в загальній сумі експортних операцій (25-32% впродовж 2010-2024 рр.), що відображає загальносвітову тенденцію зміни торгівлі фізичними товарами на експорт нематеріальних послуг.

В 2022 році Україна експортувала свої товари та послуги до 233 країн та територій світу. Основними країнами-партнерами України стали Польща, Румунія, Туреччина, Китай [13]. Суттєво кількість та склад торгових партнерів України у порівнянні з 2021 роком не змінилась. Вхідження Румунії до числа основних експортерів пояснюється зростанням “транзитного” експорту, пов'язаного з використанням румунських портів для транспортування продукції з України. Протягом останніх 2 років відбулося очікуване скорочення частки країн СНД в експорті та імпорті товарів в Україну через практично повне припинення торговельних операцій з РФ та Республікою Білорусь.

В цілому, слід зазначити, що проблеми воєнного періоду, поєднуються з іншими негативними чинниками експортної діяльності. Серед них, зазначимо по-перше, неефективну структуру внутрішнього виробництва з переважанням частки продукції з низькою доданою вартістю; а також наступні: значна частина морально та фізично застарілої техніки; недостатня ресурсна та технологічна

гнучкість, невчасне впровадження провідних науково-технічних розробок у виробництво; проблеми інвестиційного та кредитного забезпечення; вади податкової, валютної та митної політики; високий рівень корупції та недовіри населення; ефект імпортозаміщення, незбалансованість структури експорту та імпорту; недостатня мотивація та розвиток працівників; неефективність системи управління ЗЕД підприємств та країни в цілому [14].

На відміну від експорту, імпорт товарів і послуг до України в 2023 році зріс і склав 88.5 млн. грн. що перевищує довоєнний рівень на 5.1% [13]. В структурі імпорту товарів також відбулися зміни (рис. 3). У 3.5 рази зросла частка товарів категорії “Різне”, що пояснюється потребами ВПК. Також імпортується значна кількість машин, устаткування та транспортних засобів, але їх частка в структурі імпорту суттєво не змінилась - впродовж періоду, що розглядається, вона коливалась на рівні 20-30%. Також імпортується значна частина паливно-енергетичних товарів та продукції хімічної промисловості (добрива та засоби захисту рослин тощо).

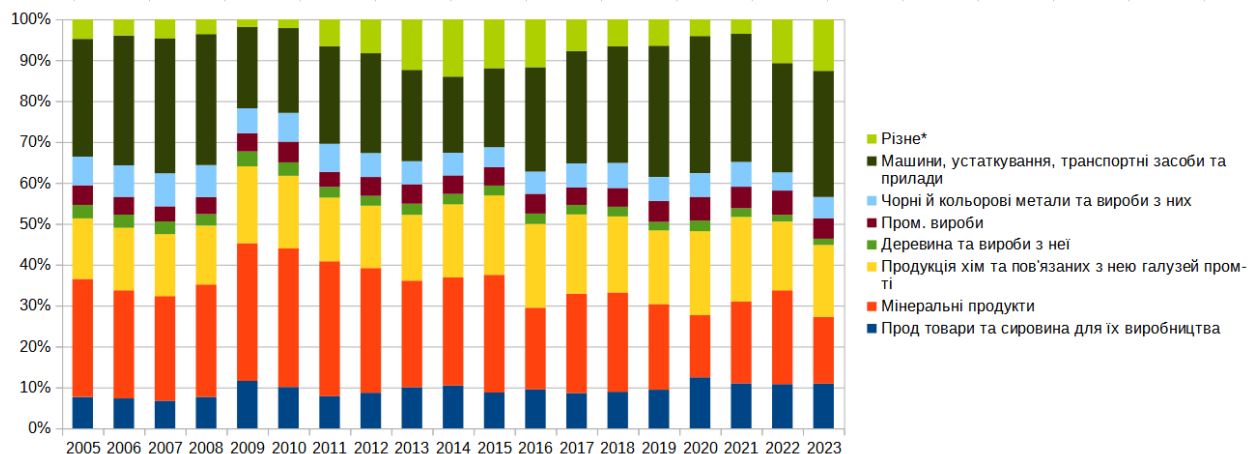

Рис. 3 Товарна структура імпорту України 2005-2023 рр.

Джерело: побудовано авторами за [6]

Найбільшими імпортерами України в 2023 році були Китай, Польща, Німеччина, Туреччина.

В структурі імпорту послуг приблизно 70% займають подорожі, частка яких за останні два роки зросла в 1.75 рази, що пояснюється збільшенням витрат українських біженців за кордоном.

Такими чином, економіка України залишається сировинно-орієнтованою з великим обсягом експорту сировини і продукції з низькою доданою вартістю, що створює проблеми в контексті зовнішньої торгівлі та конкурентоспроможності на світових ринках. Частка експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого та середньовисокого рівня в загальному обсязі експорту товарів становила у 2023 році лише 11.8% [15]. Загрозою є деіндустріалізація економіки під впливом військових дій, процесів відтоку капіталу, еміграції активного працездатного населення. Отже, першочерговим

завданням є збереження промислового потенціалу та переорієнтація економіки на виробництво товарів з високою доданою вартістю, що дозволить збільшити прибутковість експорту і полегшити транспортування через більш компактні розміри готової продукції.

Перехід від сировинно-орієнтованої моделі до моделі з високою доданою вартістю вимагає розробки ефективної експортоорієнтованої промислової політики на державному та регіональному рівні та ефективне планування, реалізацію та облік ЗЕД на мікрорівні. Проте, розроблений у 2021 р. Міністерством з питань стратегічної промисловості законопроект «Про державну промислову політику», не набув чинності та потребуватиме оновлення. Аносований проект заходів з повоєнного відновлення України на сайті <https://recovery.gov.ua/> наразі має

вигляд збирання пропозицій, що в цілому є актуальними, але неузгоджені та некоординовані між собою. Проектом залишилася і розроблена у 2016 році Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року [16]. У сучасних дослідженнях розглядаються актуальні проблеми повоєнного відновлення, проте недостатньо уваги приділяється саме експортоорієнтованому розвитку промисловості. Зокрема, у авторитетному дослідженні ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» «Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України» промислова політика розглядається у контексті розвитку зеленої економіки, яка має ґрунтуватися на промисловій політиці ЄС [17, с.159]. У ґрунтовному дослідженні фахівців НІСД «Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України», промислова політика розглядається в контексті внутрішнього відновлення, без концентрації на підтримці експортного потенціалу [18].

Зауважимо, що сучасні підходи до розробки промислової політики формуються під впливом теорій модернізації, циклів, інновацій, інституціоналізму, просторової економіки. Аналіз таких теорій дозволяє сформулювати наступні принципи політики: комплексність інвестиційної, науково-технічної, інноваційної, зовнішньоекономічної політики;

прогнозування пріоритетних напрямів розвитку промисловості та розробка підтримуючих заходів; створення сприятливих інституціональних умов розвитку бізнесу; поєднання інвестицій з інноваціями та забезпечення синергетичного ефекту у суміжних галузях; врахування стадії та виду економічних циклів; дотримання норми інвестування відносно обсягів виробництва; дисперсний розподіл та оптимізація розміщення інвестицій по регіонах; комплексне використання економічного потенціалу в межах промислових та інноваційних кластерів [19].

Пріоритетами промислової політики України мають бути: відновлення виробничого потенціалу вітчизняної промисловості на основі розвитку передових технологій; модернізація виробничих потужностей та активізація експортної діяльності підприємств; зниження імпортової залежності як на ресурсному ринку, так і на ринку товарів народного споживання; забезпечення високого рівня військової та економічної безпеки держави; збереження кадрового та освітнього потенціалу; розв'язання проблеми енергетичної безпеки; залучення та широке використання європейських та національних інструментів фінансування; підтримка інтеграції малих та середніх підприємств в глобальні ланцюжки створення вартості. З огляду на розвинений ІТ-сектор в Україні, цифровізація має

статі потужною передумовою розвитку промислового сектору.

Отже, актуальною для України є промислова політика, що передбачає формування та реалізацію комплексної державної стратегії розвитку високотехнологічної конкурентоспроможної промисловості на засадах підтримки інноваційного, освітнього, експортного потенціалу. Нагальні проблеми обумовлюють розробку комбінованої структурної та селективної політики, яка б поєднувала заходи, спрямовані на розвиток промисловості в цілому з підтримкою пріоритетних експортних галузей (зокрема, високотехнологічне машинобудування, ОПК, створення та виробництво нових матеріалів, фармацевтика та ін.) [16]. При цьому вкрай важливо уникнути протекціонізму низькоефективних та неперспективних видів діяльності, що потребуватиме ретельного аналізу та встановлення дієвих критеріїв відбору та заходів підтримки.

Однією з головних проблем, що потребують вирішення, є забезпечення інвестиційними ресурсами. В умовах триваючої війни, значних руйнувань, а також зношення основних засобів в Україні спостерігатиметься значна потреба у промислових інвестиціях. Розподіл капітальних інвестицій у структурі переробної промисловості за 2020 р., характеризувався недостатніми інвестиціями у високотехнологічні

галузі [20] зокрема, частка інвестицій у підприємства машинобудування, виробництво комп'ютерів, електричного устаткування разом не перевищує 9,8 % і подібна тенденція може зберігатися, враховуючи вищенаведену зовнішньоторговельну статистику. З огляду на це пріоритетність розподілу спрямування інвестицій вимагає перегляду на користь високотехнологічних галузей.

Нестача інвестиційних ресурсів у високотехнологічних сферах діяльності супроводжується відсутністю висококонцентрованих форм організації, здатних до консолідації капіталів та розвитку великих інвестиційних проєктів; слабкими коопераційними зв'язками підприємств, обмеженістю власних коштів через погіршення фінансового становища підприємств переробної промисловості. Інвестиційна політика держави має сприяти розвитку альтернативних джерел фінансування інвестиційної діяльності, забезпечувати правову підтримку інвестиційних структур та диверсифікованих форм промислової діяльності (венчурного бізнесу, холдингів, ФПГ, СП, ТНК, консорціумів); підвищення рівня захисту прав інвесторів тощо, і, що вкрай важливо - підтримувати розвиток оборонно-промислового та енергетичного комплексу, як матеріальної основи безпеки держави та одного з драйверів розвитку експорту у майбутньому (актуальний досвід ЄС, зокрема щодо розробки

Європейської оборонно-промислової стратегії EDIS та Європейської програми оборонної промисловості EDIP); відновлення економічної та соціальної сфери, розбудову ресурсно-виробничої та логістичної інфраструктури. У сфері зовнішньої політики на державному рівні необхідно вирішувати проблеми послаблення міжнародних обмежень (наприклад, в рамках Угоди про асоціацію Україна взяла на себе зобов'язання обмежити державну допомогу суб'єктам господарювання, аналогічно до країн ЄС [21]).

Бюджетна політика має бути зорієнтована на зменшення вартості кредитів, часткове фінансування купівлі прав інтелектуальної власності. Необхідно переглянути амортизаційну політику у напрямку підвищення норм амортизації та введення амортизаційних бонусів, в першу чергу, для науково-конструкторських організацій і підприємств, що використовують високотехнологічне обладнання та випускають наукоємну продукцію. Водночас слід посилити контроль за цільовим використанням амортизаційних коштів та застосуванням відповідних податкових пільг. Фіскальні заходи мають передбачати зниження податкового навантаження та вдосконалення системи податкових пільг для інвестування у високотехнологічні індустрії та виробництво продуктів з високою доданою вартістю, протидіяти відтоку капіталу, запобігання вимиванню інвестиційних ресурсів промислових підприємств.

Підтримка інноваційного розвитку повинна здійснюватися через державну регуляторну політику, формування системи державних грантів, податкових пільг та податкових канікул для підприємств, які реінвестують прибуток в інновації. Розвиток цифрової модернізації промисловості вимагає узгодження ініціатив країн з перехідною економікою з ініціативами Європейського Союзу (Цифрова програма для Європи, Єдиний цифровий ринок). Доцільно оновити та активувати Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р., прийняту у 2019 році, розглянути конкретні заходи з її реалізації. Інноваційний розвиток обумовлює підтримку освітнього та наукового потенціалу, розвитку кадрового забезпечення, а саме збереження наявного кадрового потенціалу промислових підприємств, забезпечення належного рівня базової шкільної освіти, комплексного розвитку системи професійно-технічної та інженерно-технічної освіти за підтримки державних та приватних інвестицій, залучення досвіду розвинених країн у зазначеній сфері.

Інституціональне забезпечення має сприяти зниженню інвестиційних ризиків, формуванню національної інноваційної системи, вдосконаленню стандартизації, а також подоланню існуючих правових вад, боротьбі з корупцією, судовим нігілізмом, неефективністю та популізмом владних органів.

Зовнішньоекономічна політика, спрямована на посилення захисту інтересів товаровиробників на зовнішніх ринках, має включати; формування ефективної митної політики, спрямованої на стимулювання експорту готової продукції, обмеження експорту окремих категорій сировини; мінімізацію або скасування мита на матеріали та комплектуючі високотехнологічних та складних технологічних ланцюгів, що збільшують валову додану вартість; запровадження спеціальних фінансових заходів, спрямованих на підтримку експорту; активізацію інформаційної підтримки учасників ЗЕД та позиціонування країни як надійного партнера; інтенсифікацію торговельної, виробничої та технологічної кооперації з промисловими підприємствами розвинених країн.

Належна увага має бути приділена диверсифікації логістичних маршрутів, з метою зменшення залежності від морського експорту і підвищення ефективності транспортування. Необхідно на державному рівні оновлювати стратегію розвитку транспортної мережі для майбутнього залучення до міжнародних перевезень та відновлення транспортних коридорів, вирішуючи такі проблеми як: високий ступінь зношення інфраструктури; відносно низька швидкість руху, недостатня пропускна спроможність переходів на кордонах, слабкі мультимодальні системи.

В умовах диспропорціонального економічного розвитку країни, змін безпекової ситуації у прикордонні, умов, інтенсивного процесу релокацій внаслідок військових дій, зростає значення регіональної економічної політики та поєднання її з промисловою політикою. Потребує розробки нова Стратегія регіонального розвитку на основі ґрунтовного вивчення нових умов розміщення продуктивних сил, з пріоритетними заходами у сфері промисловості, а саме: виявлення територіальних конкурентних переваг, можливостей забезпечення експортної логістики та безпеки; визначення регіональних пріоритетів розвитку та реструктуризації промисловості регіонів з урахуванням їх особливостей; формування індустріальних парків, національних та транскордонних кластерів; створення привабливого інвестиційного клімату за рахунок оптимізації податкових механізмів; налагодження міжрегіональної промислової кооперації. Одним з потенційних напрямів формування та реалізації ефективної регіональної політики в умовах залучення до ринку ЄС є участь у платформах «Smart Specialisation Platform», підготовка професійних менеджерів, здатних працювати в умовах національних та міжнародних кластерів.

На мікроекономічному рівні оперативними проблемами вітчизняних учасників ЗЕД є збереження кадрового потенціалу,

гнучка організація виробничих та логістичних процесів з огляду на безпекові та енергетичні проблеми, диверсифікація фінансового забезпечення, активізація взаємодії з зарубіжними партнерами. В перспективі необхідне вирішення наступних пріоритетних завдань управління зовнішньоекономічною діяльністю промислових підприємств:

1. формування сучасної системи інформаційного забезпечення та прогнозування, що охоплює облік, збір та аналіз внутрішньої та зовнішньоекономічної інформації та забезпечує прийняття обґрунтованих рішень в умовах військових дій та небезпек, а також турбулентного глобального середовища;
2. забезпечення ефективного планування міжнародної діяльності, зокрема, в частині поєднання загальної стратегії діяльності із зовнішньоекономічною стратегією, та розробки на цій основі тактичних та оперативних планів;
3. пошук товарних та географічних ніш на світовому ринку, що вивільнюються у зв'язку із запровадженням санкцій проти РФ та розробка ефективних маркетингових заходів для їх захоплення;
4. розробка продуктової політики та набуття конкурентних переваг на нових та діючих закордонних ринках, на основі диверсифікації та оновлення товарної лінійки;
5. обґрунтування моделей виходу на зовнішній ринок на основі критеріїв економічної ефективності та доцільності; пошук сучасних

форм зовнішньоекономічного співробітництва з контрагентами з інших країн;

6. підтримка науково-технічної та інноваційної діяльності та забезпечення правового захисту інтелектуальної власності для представлення на зовнішньому ринку; впровадження енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій виробництва;

7. формування ефективних організаційних структур; підвищення кваліфікації персоналу у сфері міжнародного бізнесу та використання ефективних мотиваційних заходів;

8. ознайомлення з досвідом підприємств країн, які успішно реалізовували програми післявоєнного відновлення та його імплементація шляхом адаптації до вітчизняних особливостей; налагодження співпраці з державними, міжнародними, регіональними організаціями з метою просування та захисту власних інтересів, отримання ресурсів, формування сприятливого інституціонального середовища.

Висновки: модернізація та розвиток вітчизняної переробної промисловості, підтримка високотехнологічних галузей, стимулювання їх зовнішньоекономічної діяльності, мають стати ключовим чинником зростання конкурентоспроможності та розвитку економіки України. В основу зазначених процесів має бути покладена комплексна державна політика промислового розвитку, що поєднується з регіональною стратегією і передбачає реалізацію

національних та регіональних заходів з підтримки ініціатив міжнародної діяльності, формування промислових кластерів, поєднання національних інтересів і переваг з інвестиційно-інноваційним, кадровим, експортним потенціалом приватних структур. Перспективами подальших розвідок можуть бути дослідження сучасного стану

експортного потенціалу підприємств окремих регіонів, пошук напрямів адаптації сучасних інструментів виходу на глобальний ринок з урахуванням наявних проблем; дослідження досвіду іноземних підприємств щодо післявоєнного відновлення та вироблення практичних рекомендацій щодо його застосування.

References:

- Naghirna M. (2023) *Osoblyvosti vplyvu cyfrovizuvannja na rozvytok zovnishnjoekonomichnoji dijalnosti pidpryjemstv v umovakh vijny ta pisljavojennyj period: planovyj aspekt* [The impact of digitization on the development of enterprises' foreign economic activity in conditions of war and the post-war period: a planned aspect]. *Ekonomika ta suspiljstvo*. no. 54. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-43>
- Skrypnyk S., Procevjat O., Voronova O. (2022) *Osoblyvosti rehuljuvannja zovnishnjoekonomichnoji dijalnosti v umovakh vojennogho stanu* [Features of regulating foreign economic activity in conditions of martial law]. *Ekonomika ta suspiljstvo*. no. 38. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47>
- Myronchuk V., Matvejev M., Gholomsha N. (2022) *Mytni procedury zabezpechennja zovnishnjoekonomichnoji dijalnosti Ukrainy v umovakh vijny* [Customs procedures ensuring Ukraine's foreign economic activity in wartime conditions]. *Ekonomika ta suspiljstvo*. no. 39. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-43>
- Kushnir Ju. B., Blagha M. M., Pop M. V., Pop Ju. V. (2023) *Loghistryka ta mizhnarodna torghivlja Ukrainy v umovakh vijny* [Logistics and International Trade of Ukraine in the Conditions of War]. *Naukovyj visnyk Uzhghorodskogo universytetu. Serija «Ekonomika»*. no. 1 (61). pp. 23-25.
- Sighajeva T., Misjukevych V., Tymchenko A. (2023) *Loghistrychne zabezpechennja mizhnarodnoji torghivli: neobkhidnistj i stan v suchasnykh umovakh* [Logistics Support of International Trade: Necessity and Current State in Modern Conditions]. *Ekonomika ta suspiljstvo*. no. 54. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-13>
- Zovnishnja torghivlja tovaramy. Nacionaljnyj bank Ukrainy. [Foreign trade in goods. National Bank of Ukraine]. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Trade_y.pdf
- Sobkevych O. *Kryza ukrajinsjkoji metalurghiji: osnovni chynnyky* [Ukrainian metallurgy crisis: main factors]. URL:

<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/kryza-ukrayinskoyi-metalurhiyi-osnovni-chynnyky>

- Rezultaty dijalnosti metalurghijnoi ghaluzi Ukrajinu za 12 misjativ 2022 r. [Results of the metallurgical industry in Ukraine for the 12 months of 2022]. URL: <https://www.ukrmetprom.org/rezultati-diyalnosti-metalurhiynoi-14/>
- Rezultaty dijalnosti metalurghijnoi ghaluzi Ukrajinu za 12 misjativ 2023 r. [Results of the metallurgical industry in Ukraine for the 12 months of 2023]. URL: <https://www.ukrmetprom.org/rezultati-diyalnosti-metalurhiynoi-37/>
- Ekonomika Ukrajinu u 2023 roci: gholovne. [Ukraine's Economy in 2023: The Essentials]. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/>
- «Ukrmetalurghprom» prosytj Prezydenta ta Urjad vzhity nevidkladnykh zakhodiv dlja porjatunku ukrajinsjkogho GhMK. ["Ukrmetalurghprom" calls on the President and the Government to take urgent measures to rescue the Ukrainian mining and metallurgical complex (GMK)]. URL: <https://www.ukrmetprom.org/ukrmetalurghprom-prosit-prezidenta/>
- U 2023 roci eksportna vyruchka aghrosektoru Ukrajinu skorotylasj na 8% [In 2023, the export revenue of Ukraine's agricultural sector decreased by 8%]. URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/u_2023_rotsi_eksportna_viruchka_agrosektoru_ukraini_skorotilas_na_8#
- Eksport Ukrajinu u 2022 roci: gholovni tendenciji, sektory ta rehiony [Ukraine's Export in 2022: Main Trends, Sectors, and Regions]. URL: <http://surl.li/tpbdd>
- Tarasjuk Gh.M. Ghorshkova L.O. (2018) Pidkhody do vyrishennja problem zovnishnjoekonomichnoji dijalnosti pidpryjemstv Ukrajinu [Approaches to solving problems of foreign economic activity of Ukrainian enterprises]. Visnyk Mykolajivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni VO Sukhomlynsjkogho. no. 21. pp. 412-415.
- Pokaznyk 8.1.3 [Indicator 8.1.3]. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/8-1-3/>
- Strateghija rozvytku vysokotekhnologichnykh ghaluzej do 2025 roku. Projekt [Development Strategy of High-Tech Industries by 2025. Project]. URL: <https://kno.rada.gov.ua/print/74701.html>
- Vidnovlennja ta rekonstrukcija povojennoji ekonomiky Ukrajinu : naukova dopovidj / NAN Ukrajinu, DU «In-t ekon. ta proghnozuv. NAN Ukrajinu» (2022) [Recovery and Reconstruction of the Post-War Economy of Ukraine: Scientific Report / National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Kyjiv, 2022. 305 p. URL:

<http://ief.org.ua/wpcontent/uploads/2024/04/Vidnovlennja-ta-rekonstrukcsjapovojennoji-ekonomiky.pdf>

Priorytety rozvytku realnogho sektora v umovakh vijny ta povojennogho vidnovlennja ekonomiky Ukrainy : analit. dop. [Priorities for the Development of the Real Sector in Conditions of War and Post-War Economic Recovery in Ukraine: Analytical Report] / [O. V. Sobkevych, A. V. Shevchenko, V. M. Rusan ta in.] / za zagh. red. Ja. A. Zhalila (2022). Kyjiv: NISD. 104 s. URL: <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2024.03>

Sukhorukov A.I., Sukhorukova O.A. (2014) Strateghija reindustrializaciji promyslovosti Ukrainy. - Strateghija socialjno-ekonomichnogho rozvytku Ukrainy: Naukove vydannja [Strategy for the Reindustrialization of Ukraine's Industry." - "Strategy for Socio-Economic Development of Ukraine: Scientific Publication] / Za zagh. red. Stepanova O.P. Kyjiv: Juryskonsuljt, Vol.1. pp. 14-24.

Derghachova V.V., Kurt Majnka Marselj, Martynenko O.V. (2021) Investycijno-innovacijne zabezpechennja pidpryjemstv pererobnoji promyslovosti Ukrainy v konteksti perekhodu do « bezkontaktnoji ekonomiky [Translation: Investment and innovation support for the processing industry enterprises of Ukraine in the context of transitioning to a 'contactless economy']. Ekonomichnyj visnyk NTUU "Kyjivskij politekhnichnyj instytut. no. 18. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.240320>

Anghel Je., Kravchuk V. Dlja rozvytku promyslovosti vazhlyvym je prodovzhennja osnovnykh reform i zusylj z polipshennja investycijnogho klimatu [To foster industrial development, it is crucial to continue with key reforms and efforts to enhance the investment climate]. URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/yaka-promislova-politika-potribna-ukrayini-dlya-perekhodu-do-industriyi-4-0-307765_.html